

“WAT KAN DIE VROU TEKENEN!”

HET WERK VAN MANCE POST

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2009/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

De conciërge van de Prinsengracht, zo wordt Mance Post (°1925) wel genoemd in haar buurt in het centrum van Amsterdam. De kleine souterrainwoning fungeert als verzamelplek voor reservesleutels van buurtbewoners — dat krijg je als je altijd thuis bent. Al meer dan vijftig jaar woont en werkt de illustratrice in de kleine, donkere ruimte aan de gracht. Zonder het te weten hebben lezers uit binnen- en buitenland er een kijkje genomen. De Engelse jeugdboekenschrijver Aidan Chambers baseerde het souterrain in zijn in Nederland gesitueerde boek *Niets is wat het lijkt* (2000) op de woonruimte van het naar Post gemodelleerde personage Alma. Hoofdpersoon Jacob kijkt haar verwonderd na als ze in haar huis verdwijnt: “Ze ging het souterrain binnen door het ene kelderraam, dat een deur bleek te zijn met een traliehek ervoor. Net de ingang van een grot of ondergronds hol.”

De meeste mensen hebben daar geen weet van. Die kennen Mance Post als de tekenaar die honderden kinderen en dieren uit het rijk bevolkte universum van de kinderliteratuur een gezicht gaf. Beduimelde peuters, innemende opaatjes, onstuimige schoolkinderen. Maar ook: kleurrijke muizenfamilies, uit bomen tuimelende olifanten, musicerende mollen. Ze hobbelen, scharrelen en duikelen over de pagina's van de talloze kinderboeken die Mance Post illustreerde. Sinds haar debuut in 1955 werkte ze met grote namen: Han G. Hoekstra, Annie M.G. Schmidt, An Rutgers van der Loeff. Maar meer nog dan met deze schrijvers is haar werk verbonden met de boeken van die twee andere grootheden: Guus Kuijer en Toon Tellegen. Kuijers *Madelief* is ondenkbaar zonder de krasserige potloodtekeningen van Post. En hoewel Tellegens dierenverhalen zijn geïllustreerd door diverse tekenaars, onder wie Jan Jutte, Annemarie van

JOUKJE AKVELD

werd geboren in 1974 in Leiden. Studeerde Nederlands in Utrecht en studeerde af met een scriptie over jeugdliteratuur. Werkte bij verschillende uitgeverijen en was redactrice van de jongerenkrant *Kidsweek*. Publiceert als freelance tekstschrijver en journalist onder meer in *Het Parool*, *Vrij Nederland* en tijdschrift *Lezen*.

Haeringen en Ingrid Godon, zijn ze met geen illustrator zo verbonden als met Man-
ce Post, die de eekhoorn en de mier in krachtige lijnen in het collectieve geheugen
verankerde.

EEN VADER DIE TAARTJES MEEBRACHT

Hermance Berendina Post werd geboren als vierde in een gezin met uitsluitend meisjes. Als kind zat ze altijd te tekenen. Vader Post had een schildersbedrijf in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt. Dochter Post groeide op met de sfeervolle plaatjes van Cornelis Jetses in *Ot en Sien*; de pentekeningen van Tjeerd Bottema, die boeken van Nienke van Hichtum, Anne de Vries en W.G. van de Hulst illustreerde, en de schoolplaten van J.H. Isings. Het zijn tekenaars van wie ze nog altijd zin krijgt om zelf aan de slag te gaan, zoals ook de tekeningen van oude meesters als Rembrandt en Holbein haar aanzetten tot werken. Maar haar manier van tekenen hebben ze geen van allen beïnvloed.

De herinneringen aan haar kindertijd tekende Post in *Ik woonde in een leunstoel* (1979), een prentenboek in gemengde techniek. Als kind leed ze aan chronische bronchitis. Ze moest vaak thuisblijven. Vanuit een leunstoel bezag ze de wereld om zich heen. Ze leefde in een vriendelijke, warme wereld met een vader die iedere vrijdag taartjes meebracht. Hij is het enige familielid dat in het boek te zien is. Toen Post eind jaren '70 van haar uitgevers Tine van Buul en Reinold Kuipers de verrassende uitnodiging kreeg een boek te maken waarvan de invulling helemaal vrij was, besloot ze haar jeugdherinneringen op te tekenen — met alle vertekeningen van dien. Haar vader was in 1939 overleden en was als enige van de familie tot herinnering verworden. Op haar



Mance Post, illustratie uit het boek *Met de poppen gooien* (Guus Kuijer, 1975).

verzoek schreef Guus Kuijer woorden bij haar illustraties. Het resultaat van de omgekeerde samenwerking neemt een unieke plek in haar oeuvre in en komt van al haar boeken het dichtst in de buurt van een prentenboek. *De leunstoel* werd niet bekroond, maar een groep journalisten van het toenmalige *Handelsblad*, waaronder Rudy Kousbroek, besloot naderhand dat het tóch het Gouden Penseel had moeten krijgen.

Na een vrijwel prijzenloos bestaan — pas op haar eenentachtigste won ze een Zilveren Penseel — ontving Post in 2007 de eerste en tot nu toe enige uitgereikte Max Velthuijs-prijs, een driejaarlijkse oeuvreprijs voor illustratoren, waaraan een bedrag van 60.000 euro is verbonden. De prijs betekende erkenning voor ruim een halve eeuw vakmanschap. Post maakte duizenden tekeningen in uiteenlopende stijlen: schetsmatige potloodtekeningen, abstracte lino's, kleine schilderijtjes in gemengde techniek en karakteristieke lijntekeningen. Het werk getuigt van zorgvuldigheid en een grote liefde voor het vak.

Een opleiding tot illustrator heeft Mance Post nooit gevolgd. Op het Montessorilyceum kreeg ze de laatste twee jaar tekenles van Piet Klaasse, die zijn leerlingen liet kennismaken met allerlei materialen en technieken. Na de oorlog werd Post klassenleidster op haar oude school. Eigenlijk wilde ze liever tekenen, maar er moest geld

verdiend worden. Een van de kinderen in haar klas was de dochter van schrijver en columnist Simon Carmiggelt. Via haar leerde ze de familie kennen en ze raakten bevriend. Toen Post na negen jaar onderwijs ziek werd en gedwongen thuis moest blijven, was het Carmiggelt die haar introduceerde bij zijn uitgeverij, de Arbeiderspers. Van Reinold Kuipers, die later uitgever zou worden van Posts huidige uitgeverij Querido, kreeg ze haar eerste illustratieopdracht: *Het schoentje van Roosmarijn* van Han Hoekstra. Zo begon haar loopbaan als illustratrice. Het was 1955, ze was inmiddels dertig jaar oud en behalve de tekenlessen van Piet Klaasse had ze geen opleiding gehad — Mance Post heeft zich het vak zelf geleerd.

Dat er geen leermeesters aan haar loopbaan te pas zijn gekomen is te zien aan haar eigenzinnige stijl. Die lijkt in niets op het werk van tijdgenoten als Jenny Dalenord, Babs van Wely, Carl den Hollander, Wim Bijmoer en Fiep Westendorp.

Waar Dalenord voor haar sfeervolle tekeningen vaak krijt of pen gebruikte en Babs van Wely experimenteerde met collagetechniek, koos Post in die periode vooral voor het potlood. En terwijl Carl den Hollander, Wim Bijmoer en Fiep Westendorp met hun forse lijnen, grote contrasten, en gestileerde vormtaal een voorkeur hadden voor het geestige en het karikaturale, ademden Posts liefdevol getekende portretjes vooral een grote betrokkenheid bij de neergezette kinderen.

GEEN MOPSNEUSJES

Haar eerste boeken illustreerde Post met geknipte silhouetten. De expressiemogelijkheden waren echter beperkt waardoor dat “tekenen met de schaar” al snel ging vervelen. Ze begon in lijn te tekenen en niet lang daarna werd het mogelijk in offset te drukken waardoor ze ook met potlood en grijstinten kon werken. Op die manier kwamen de Madelief-boeken van Guus Kuijer tot stand, beginnend met *Met de poppen gooien* (1975). Het betekende haar definitieve doorbraak als illustrator en leverde haar samen met Kuijer in 1982 de Deutsche Jugend Literatur Preis op voor *Krassen in het tafelblad* (1978).

Voor haar tekeningen vroeg Post regelmatig kinderen te poseren. Het jongetje dat op het omslag van Kuijers *Op je kop in de prullenbak* (1977) door zijn leraar ondersteboven boven de prullenbak wordt gehouden, kon alleen zo levensecht worden afgebeeld doordat Carmiggelts kleinzoon geduldig in die houding poseerde. En hij was niet de enige die model stond voor Posts werk. Buurtkinderen daalden de vier treetjes naar haar woning maar al te graag af en namen braaf de gewenste houding aan als de illustratrice zich weer eens het hoofd brak over hoe een moedeloze houthakker eruitzag of hoe een kind dat nou eigenlijk deed, zijn jas dichtknopen. Het verklaart waarom Posts kinderen niet de mopsneusjes hebben waarmee Fiep Westendorp in de jaren vijftig en zestig furore maakte; Post keek naar de werkelijkheid en daarin kwamen die minineuzen niet voor. Om diezelfde reden vind je op haar tekeningen geen kinderen

met voeten in de balletstand. Want hoewel die houding *common sense* was in het kinderboek uit die tijd, vond Post de pose te makkelijk — de schoen van voren werd door haar net zo lang bestudeerd tot ze hem kon tekenen.

Dat tekenen naar de natuur deed ze niet alleen omdat ze het leuk vond, het voorkwam ook dat ze zichzelf ging imiteren. Anders dan je zou verwachten leidde deze werkwijze niet tot extreem realistische plaatjes. De potloodillustraties van onder meer Madelief hebben altijd iets schetsmatig, ze stralen een quasi-slordige nonchalance uit. Maar de getekende werkelijkheid waarin ze figureren is onveranderd veilig en knus.

Dat geldt ook voor de tekeningen die ze maakte voor het werk van An Rutgers van der Loeff en Annie M.G. Schmidt. *Een vlinder achterna* (1964) van Rutgers van der Loeff illustreerde ze met gedetailleerde, sfeervolle pentekeningen. Voor Schmidts serie *Waaidorp* (1974-1980), in Annejet van der Zijls biografie door de schrijfster zelf getypeerd als een “didactisch opvoederig pestboekje”, pakte ze het kleurpotlood erbij. Post was verbaasd dat zij en niet Fiep Westendorp voor de serie werd gevraagd. In deze in een nieuwbouwwijk gesitueerde reeks stond echter niet de humor, maar de herkenbaarheid van de beschreven situaties voorop. Daarin had Post haar sporen inmiddels ruimschoots verdiend.

Zo treffend als Post mensen wist te typeren, zoveel moeite had ze met auto's en andere technische voorwerpen. Schmidt wist dat. Om haar te pesten liet ze in een van die verhalen een groentekar omvallen van een type dat je in die dagen nergens meer zag. Per toeval kwam Post erachter dat er in Groningen nog een rondreed. Op die manier kwam de groentekar toch nog treffend verbeeld in het boek terecht.

Met haar illustraties vertelt Post het verhaal mee; ze laten details zien die de auteur niet heeft beschreven. Bij Schmidts versje *Ik ben lekker stout* is een opstandig kind dat schipbreuk wil spelen in een teil afgebeeld als een ventje dat een speelgoedzeilbootje over de rand van zijn tobbe smijt. En de beroemde laatste regel “als ze kwaad zijn, zeg ik: Bill!” illustreerde Post met een schalks achterom kijkend jochie dat op z'n billen wijst. Maar verder dan mee vertellen gaat ze niet. De schrijver blijft de baas van het verhaal, haar tekeningen mogen de tekst nooit domineren.

TEKENEN ALS AMBACHT

Ondanks alle verschillende materialen en technieken die Post gedurende een halve eeuw tekenen inzette, is ze vooral beroemd geworden met twee stijlen: de schetsmatige potloodtekeningen uit de Kuijer-periode en de gestileerde linoleumsneden bij de dierenverhalen van Toon Tellegen. Post had haar laatste lino gemaakt op het Montessori-lyceum, maar toen Reinold Kuipers haar begin jaren tachtig vroeg de techniek weer op te pakken voor een tekening bij een verhaal van Tellegen wilde ze het wel proberen. Het was het begin van een succesvolle samenwerking. Posts lino's zijn abstracter

van vorm en krachtiger van lijn dan haar potloodtekeningen. Eerder was ze nooit zo “dierig”, maar met de verhalen van Tellegen transformeerde ze tot een dierentekenaar pur sang.

Tekeningen moeten ruimte laten voor de fantasie van het kind, meent Post. Dat geldt zeker voor de stevige lijnvoering van de linoleumsneden: een illustratie bij het verhaal over het nijlpaard dat kampt met een

identiteitscrisis toont slechts het topje van een nijlpaardenkop die boven het water uitsteekt. Ook de andere dieren zijn op een nogal abstracte, bijna pictogramachtige wijze geportretteerd; nergens wordt het verhaal ingevuld. Maar de krachtige lijnen staan niet in één keer op papier. Post maakt eerst een uitvoerige studie van de dieren. Daarna volgen talloze schetsjes. Pas als ze de lino maakt, treedt er een soort stilering op. In Tellegens universum zijn alle beesten even groot. Aan zijn illustrator laat hij de taak om daar in de tekeningen een geloofwaardige oplossing voor te bedenken. Post is daarin wonderwel geslaagd. Niet alleen in haar eerste linoleumsneden, ook toen ze in 2005 koos voor een andere werkwijze: uitgeknipte zwart-wittekeningen tegen een achtergrond van Japans papier. Zo kwam *Middenin de nacht* (2005) tot stand, het boek dat haar een Zilveren Penseel opleverde. Daarna volgden *De eenzaamheid van de egel* (2006) en *De almacht van de boktor* (2007). Het eerste boek maakte ze met blauw papier, het tweede met geel en het derde met lila. Ook het in 2008 verschenen *Reynaert de Vos* vervaardigde ze met het Japanse papier, maar dit keer combineerde ze verschillende kleuren, wat leidde tot een prachtige koning Nobel met een dieppaarse mantel en een blauw onderkleed.

Wie Posts dierentekeningen naast de potloodillustraties uit de jaren zeventig legt, kan nauwelijks geloven dat hier dezelfde tekenaar aan het werk is geweest. Het lijkt of Post zichzelf opnieuw heeft uitgevonden met haar linoleumsneden voor Tellegen. Zelf is ze daar nuchter over. Een mens wil wel eens wat anders, zei ze eens. Bovendien vindt ze het idee dat ieder nieuw vormexperiment zou voortkomen uit een drang tot vernieuwing onzin. Het geeft het vak een verhevenheid waar ze wars van is. Tekenen is in haar ogen een ambacht, vergelijkbaar met de vroegere gilden. De meeste keerpunten in haar werkwijze kwamen dan ook toevallig tot stand. Als Kuipers haar destijds niet gevraagd had een lino bij het verhaal van Tellegen te maken had ze die techniek nooit



Mance Post, illustratie uit het boek *Middenin de nacht* (Toon Tellegen, 2005).



Mance Post, Koning Nobel, illustratie uit *Reynaert de Vos* van Willem, 2009.

meer opgepakt. Daarnaast spelen de fysieke ongemakken die het ouder worden met zich meebrengt een rol. Met haar slechter wordende gezichtsvermogen werden de gedetailleerde potloodtekeningen steeds lastiger om te maken. Voor de veel grovere lino's hoeft ze minder nauwkeurig te turen.

GEEN SCHOOL GEMAAKT

Mance Post heeft het geluk gehad te kunnen werken met schrijvers wier werk de status van klassieker heeft verworven. Daardoor is een aantal van haar boeken uit de jaren zeventig nog steeds in druk. Ze heeft ook het geluk gehad dat haar uitgever die verhalen nooit door een ander heeft laten illustreren.

Hoewel — geluk? Zo gek is het niet dat uitgeverij Querido de Madelief-boeken van Kuijer nooit aan een andere tekenaar heeft gekoppeld. De krasserige zwart-witplaatjes van Post laten zich nu eenmaal niet zomaar vervangen. De haveloze kindertjes, de scheefgeknoopte jasjes, de slordige haarbossen — ze horen op een vanzelfsprekende, niet-inwisselbare manier bij de verhalen.

Toch heeft Post met haar tekenstijl geen trend gezet. Peter-Paul Rauwerda is misschien de enige die zich met zijn schetsmatige potloodtekeningen met Post laat vergelijken. Zou het toeval zijn dat Querido juist hem vroeg twee latere titels van Guus Kuijer te illustreren, *Het boek van alle dingen* (2004) en *Florian Knol* (2006)?

Ook met de krachtige lijnvoering van haar linoleumsneden heeft Post weinig navolging gekregen, hoewel de gestileerde scraperboardtechniek die tegenwoordig weer door veel tekenaars wordt gebruikt in zijn pictogramachtigheid soms aan haar werk doet denken. Misschien ligt de verklaring waarom Post met haar stijlen, hoe divers ook, altijd een eenling is gebleven in het Nederlandse illustratorenlandschap in de woorden van collega Thé Tjong-Khing. “Mance Post heeft met haar werk nooit school gemaakt, maar wat kan die vrouw tekenen! Dat kunnen er maar weinig.”

EEN SELECTIE VAN DOOR MANCE POST GEÏLLUSTREERDE BOEKEN

TOON TELLEGEN, *Iedereen was er*, Querido, Amsterdam, 2009.

WILLEM, *Reynaert de Vos*, Athenaeum-Polak & Van Gennep, Amsterdam, 2008.

TOON TELLEGEN, *De almacht van de boktor*, Querido, Amsterdam, 2007.

TOON TELLEGEN, *Post voor iedereen*, Querido, Amsterdam, 2007.

TOON TELLEGEN, *Middenin de nacht*, Querido, Amsterdam, 2005 (Zilveren Penseel 2006)

TOON TELLEGEN, *Misschien wisten zij alles – 313 verhalen over de eekhoorn en andere dieren*, Querido, Amsterdam, 1995.

ANNIE M.G. SCHMIDT, *Ziezo – de 347 kinderversjes*, Querido, Amsterdam, 1987 (ook andere illustratoren).

TOON TELLEGEN, *Toen niemand iets te doen had*, Querido, Amsterdam, 1987.

GUUS KUIJER, *Met de poppen gooien* en de overige vier *Madelief*-boeken, waaronder *Krassen in het tafelblad* (Deutsche Jugend Literatur Preis 1982), Querido, Amsterdam, 1975-1979

GUUS KUIJER, *Ik woonde in een leunstoel*, Querido, Amsterdam, 1979

ANNIE M.G. SCHMIDT, *Waaidorp* (8 delen), Wolters-Noordhoff, Amsterdam, 1974-1980.

AN RUTGERS VAN DER LOEFF, *Een vlinder achterna*, Ploegsma, Amsterdam, 1964.

HAN G. HOEKSTRA, *Het schoentje van Roosmarijn*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1955.